

Науменко Світлана Олександрівна

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу моніторингу та оцінювання
якості загальної середньої освіти Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

**ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД
РЕАЛІЗАЦІЇ СЕРТИФІКАЦІЙНОГО ОЦІНЮВАННЯ
ЗДОБУВАЧІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19**

***Анотація.** У статті висвітлено особливості реалізації сертифікаційного оцінювання (державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання) в Україні та зарубіжних країнах у 2020 р. в умовах пандемії COVID-19. Представлено досвід зарубіжних країн щодо розроблення альтернативних систем оцінювання. Окреслено заходи для переведення сертифікаційного оцінювання з офлайн в онлайн-формат.*

***Ключові слова:** сертифікаційне оцінювання; державна підсумкова атестація; зовнішнє незалежне оцінювання; іспити; здобувачі освіти; пандемія COVID-19.*

Пандемія COVID-19 спричинила глобальні зміни у соціально-економічному житті не лише окремо взятих країн, а й людства в цілому. Довготривалі карантинні заходи зумовили необхідність докорінного перегляду усталених принципів функціонування окремих суспільних галузей, зокрема, тих, що базуються на безпосередніх (контактних) та тривалих комунікаціях великої кількості суб'єктів.

В умовах карантину, який в Україні розпочався у березні та триває як адаптивний і досі, особливих трансформацій зазнала освітня галузь, що вимушена була повністю перейти на дистанційне навчання. Якщо вища освіта виявилася більш підготовленою до такої форми організації освітнього процесу

(наприклад, у багатьох закладах вищої освіти функціонують спеціальні підрозділи, що мають відповідне кадрове та матеріально-технічне забезпечення для реалізації дистанційного навчання), то для закладів загальної середньої освіти це стало справжнім викликом, з яким вони, загалом, впоралися.

У цих умовах особливо гостро постало питання удосконалення процедур та технологій реалізації сертифікаційного оцінювання здобувачів освіти різних рівнів.

Зауважимо, що через пандемію COVID-19 в Україні здобувачі початкової, базової та повної загальної середньої освіти (4, 9 та 11-го класів) на законодавчому рівні були звільнені від обов'язкового проходження державної підсумкової атестації, зокрема, й у формі зовнішнього незалежного оцінювання (Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань завершення 2019/2020 навчального року» (від 18 червня 2020 року № 725-IX) [1]. При цьому, здобувачі повної загальної середньої освіти мали право за власним бажанням скласти державну підсумкову атестацію (далі – ДПА) у формі зовнішнього незалежного оцінювання (далі – ЗНО).

Натомість ЗНО стало для випускників 2019/2020 навчального року обов'язковою умовою вступу до закладів вищої освіти як єдиний об'єктивний інструмент оцінювання результатів навчання та механізм прозорого конкурсу до закладів вищої освіти. Скасування ЗНО, згідно із заявою Міністерства освіти і науки України (далі – МОН України), створює значні корупційні ризики під час вступу до закладу вищої освіти і тому є неприпустимим [2].

Хоча проведення ЗНО у дистанційному (онлайн) форматі є перспективним, на думку МОН України, нині це передчасно, оскільки відсутні відповідні технічні умови для його проведення. Адже така технологія потребує запровадження низки заходів, пов'язаних із забезпеченням неупередженості й об'єктивності результатів ЗНО, ідентифікацією учасників та протидією списуванню й іншим проявам недоброчесності [3].

Оскільки нині таких вимог можна досягти лише за очної форми проведення ЗНО, то було прийнято рішення щодо її реалізації й цього року але у пізніші

терміни та з дотриманням протиепідеміологічних заходів (в умовах карантину в Україні початок ЗНО було перенесено більш ніж на місяць: якщо у 2019 р. воно проходило з 21 травня по 11 червня [4], то у 2020 р. – з 25 червня по 17 липня [5]).

При цьому пробне ЗНО було реалізовано у дистанційному форматі. Здобувачі освіти заходили у свій кабінет учасника пробного ЗНО, розміщеного на сайті відповідного регіонального центру оцінювання якості освіти, завантажували тестовий зошит і бланк відповідей з обраного предмету (обраних предметів), виконували завдання тестового зошита та вносили свої результати у «Сервіс визначення результатів», а потім через певний час отримували свої результати за тестування.

Пандемія COVID-19 внесла суттєві корективи щодо процедур сертифікаційного оцінювання випускників 2020 року й в інших країнах. Так, у країнах Європи та країнах близького зарубіжжя ЗНО (державні іспити) по закінченню закладів базової середньої освіти проводиться в Азербайджані, Великій Британії, Вірменії, Ірландії, Казахстані, Латвії, Литві, Нідерландах, Польщі, Республіці Білорусь, Республіці Молдова, Російській Федерації, Франції (у Франції воно є обов'язковим) [6, с. 77]. При цьому, лише в *Республіці Білорусь*, на відміну від інших країн, у 2020 р., незважаючи на пандемію COVID-19, не вводився карантин. Саме тому, тут не зазнали суттєвих змін (стосовно термінів проведення та форм іспитів) шкільні випускні іспити, які складають здобувачі освіти по завершенню II і III ступенів загальної середньої освіти (9 та 11-го класів), та централізоване тестування, яке складається здобувачами освіти для вступу у заклади вищої освіти. Цього року шкільні випускні іспити пройшли з 01 по 09 червня, централізоване тестування було перенесено на 25 червня – 16 липня (у 2019 р. воно проходило з 11 червня по 01 липня).

У *Казахстані* й *Російській Федерації*, так само, як і в Україні, було відмінено шкільні випускні іспити для здобувачів освіти II та III ступенів та перенесено на пізніший термін державні випускні іспити, які зараховуються як вступні іспити у заклади вищої освіти. Зокрема, Єдиний державний іспит, які

складають здобувачі освіти Російської Федерації для вступу у заклади вищої освіти, цього року провели 3 по 23 липня [7]; у 2019 р. – в червні. Єдине національне тестування, що складається здобувачами освіти 11 (12) класів Казахстану для вступу у заклади вищої освіти, у 2020 р. проводилося з 21 червня по 05 липня [8]; у 2019 р. – з 20 по 30 червня.

При цьому, в Казахстані було змінено формат пробного тестування, яке відбулося в режимі онлайн. Здобувачі освіти відразу після тестування отримували свої результати за тест та бачили правильно чи не правильно вони відповіли на кожне завдання тесту і правильні відповіді.

У *Вірменії, Латвії, Литві та Ірландії* було відмінено шкільні випускні іспити (державне тестування) по завершенню основної (базової) середньої освіти та перенесено терміни проведення випускних (централізованих) іспитів (іспитів, які зараховуються як іспити для вступу у заклади вищої освіти) для випускників повної загальної середньої освіти. При цьому у Вірменії у 2020 р. для вступу у заклади вищої освіти випускники 12-го класу складали лише один іспит, а не два чи три як в 2019 р. [9].

У Латвії цього року здобувачі освіти 9-го класу шкіл національних меншин за власним бажанням могли скласти централізований іспит з латвійської мови [10]. Стосовно централізованих іспитів для випускників повної загальної середньої освіти (12-го класу) Латвії, то у 2020 р. здобувачі освіти складали лише три обов'язкових предмети (латвійська мова, математика та іноземна мова) та мали можливість скласти ще один іспит (четвертий) з предмету на вибір (за їхнім бажанням) [11]. У 2019 р. один або кілька іспитів на вибір були обов'язковими (четвертим, п'ятим тощо) іспитами для випускників 12-го класу.

Особливістю централізованих іспитів 2020 р. у Латвії було зменшення до 3 год тривалості іспитів та проведення їх без перерв (щоб не було потреби змінювати маски педагогам і здобувачам освіти), а також зменшення кількості завдань у тесті у зв'язку зі зміною часу проведення іспитів (але не за рахунок зниження рівня складності тестів) [11].

У Польщі було перенесено дати проведення іспитів 8-го класу (трьох іспитів (польська мова, математика та сучасна іноземна мова), які складають здобувачі освіти по завершенню базової середньої (початкової) школи), та іспитів на атестат зрілості (*matura*), що складаються випускниками закладів повної загальної середньої освіти. Іспити 8-го класу відбулися з 16 по 18 червня (у 2019 р. вони проводилися з 15 по 17 квітня), іспити на атестат зрілості – з 15 по 29 червня (у 2019 р. проводилися з 06 по 25 травня).

У Республіці Молдова та Великій Британії були відмінені випускні іспити для здобувачів базової та повної загальної середньої освіти (гімназії та ліцею у Республіці Молдова та на атестати про завершення середньої школи (*General Certificate of Secondary Education (GCSE)* і повної середньої освіти *A-Level* у Великій Британії). При цьому у Республіці Молдова, де вступ до закладів вищої освіти відбувається на основі диплому про закінчення ліцею, оцінки з екзаменаційних предметів, які виставляли здобувачам освіти в атестати, були середніми оцінками здобувачів освіти з того чи іншого екзаменаційного предмету за 7-9 (для випускників гімназії) та 10-12 класи (для випускників ліцею). Оцінка округлювалася до цілого балу [12].

У Великій Британії оцінки за іспити були розраховані Центром управління кваліфікаціями та іспитами (*The Office of Qualifications and Examinations Regulation (Ofqual)*) на основі оцінок вчителів та прогнозованих оцінок за іспит [13]. При цьому враховувалися такі показники навчально-пізнавальних досягнень кожного здобувача освіти, як прогнозована вчителем оцінка (оцінка, яку, на думку педагога, отримав би здобувач освіти на іспиті), результати пробних іспитів, накопичена оцінка за уроки і домашні завдання, будь-які неекзаменаційні оцінки, загальний прогрес упродовж курсу, рейтинг здобувача освіти в закладі загальної середньої освіти за успішністю. При цьому вчителі надсилали Центру управління кваліфікаціями та іспитами (*Ofqual*) оцінки здобувачів освіти та їхні рейтинги в класі по усім предметам. Також Центр *Ofqual* під час виставлення здобувачу освіти оцінки враховував рейтинг закладу освіти серед інших закладів, середні результати здобувача освіти в минулі роки та

розподіл отриманих оцінок на національному рівні. Здобувачі освіти, які були не згодні з оцінками за іспити, мають змогу подати апеляцію та здати іспити восени 2020 р. або влітку 2021 р. [13].

Цікавим у цьому контексті є й досвід Гонконгу. Тут у 2020 р. не було скасовано іспити на здобуття сертифікату про середню освіту (Hong Kong's Diploma of Secondary Education (HKDSE)) для випускників старших класів: терміни проведення цих іспитів було перенесено на місяць пізніше. Проте розпочато розроблення альтернативної системи оцінювання [14, с. 52]. З цією метою заклади загальної середньої освіти цього року надсилають Гонконгівському центру іспитів та оцінювання навчальні бали цьогорічних випускників, де вони порівнюються з результатами HKDSE для розроблення прогнозної моделі [14, с. 52].

Таким чином, пандемія COVID-19 вплинула як на технології так і на методологію проведення ДПА і ЗНО в Україні та зарубіжних країнах. Основними тенденціями стала відміна іспитів на рівні базової середньої освіти та проведення іспитів по завершенню повної загальної середньої освіти які є вступними іспитами у заклади вищої освіти у пізніші терміни з посиленими заходами санітарної безпеки (носіння масок або респіраторів, дистанція, обмежена кількість здобувачів освіти та ін.).

При цьому жодна країна на даному етапі не перейшла на проведення іспитів з офлайн-формату на онлайн-формат, хоча цей варіант був у центрі дискусій. Навіть ті країни, які раніше проводили іспити в режимі онлайн, цього року їх відмінили. Наприклад, в *Данії* здобувачі освіти під час навчання в *Folkeskolen* (закладах обов'язкового рівня освіти, в яких навчаються діти з 6-7 до 16 років та які охоплюють один рік дошкільної освіти, 9 класів початкової школи та один рік (10-й клас або першу ступінь) середньої школи) по завершенню того чи іншого року навчання складають національні тести (шкільні іспити) з певного предмету (певних предметів) у формі комп'ютерно адаптивного тестування [15, с. 42]. Проте у 2020 р. проведення цих іспитів було відмінено [16].

Міжнародний досвід сертифікаційного оцінювання в умовах карантину актуалізував необхідність врахування можливих ризиків та забезпечення принципу справедливості оцінювання під час іспитів. Відповідно, однією із перешкод для реалізації іспитів в режимі онлайн є дотримання заходів безпеки (відсутність у здобувачів освіти доступу до додаткових ресурсів та надійність системи ідентифікації особи, що тестується) [17, с. 60].

На думку дослідників Інституту освіти Національного дослідницького університету «Вища школа економіки» (Російська Федерація), під час переведення іспитів ДПА і ЗНО з офлайн в онлайн-формат необхідно забезпечити: 1) «вирівнювання» населення до доступу до технічних засобів та підвищення їхньої комп'ютерної грамотності (в усіх регіонах країни має бути доступ до швидкісного Інтернету, а здобувачі освіти та спостерігачі (проктори) – володіти комп'ютерною грамотністю мінімум на базовому рівні); 2) розроблення нової процедури онлайн тестування, щоб результати тестування були об'єктивними, а тестові матеріали у безпеці; 3) розроблення нової онлайн-платформи для тестування, яка повинна передбачати: систему захисту тестових матеріалів від копіювання та академічного шахрайства; протоколи захисту і зберігання персональної інформації; систему прокторінгу, що дозволяє ідентифікувати особу, яка тестується, та спостерігає за здобувачами освіти під час іспиту; має бути оптимізована під всі технічні засоби, на яких може відбуватися іспит; 4) розроблення правової бази для застосування онлайн платформи; 5) підготовку персоналу; 6) встановлення порівнянності результатів онлайн та офлайн-версій іспиту; 7) забезпечення рівних можливостей для здобувачів освіти з особливими потребами; 8) введення електронного документообігу [18].

Таким чином, запровадження дистанційних технологій реалізації сертифікаційного оцінювання здобувачів освіти різних рівнів зумовлюють необхідність вирішення комплексу нормативно-правових, організаційно-педагогічних та технічних проблем.

Список джерел:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань завершення 2019/2020 навчального року : Закон України від 18.06.2020 р. № 725-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/725-20#Text> (дата звернення: 30.07.2020).
2. МОН готове провести ЗНО у безпечних умовах, його скасування є неприпустимим і може створити корупційні ризики під час вступу – заява МОН. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. Опубліковано 15.06.2020 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-gotove-provesti-zno-u-bezpechnih-umovah-jogo-skasuvannya-ye-nepripustimim-i-mozhe-stvoriti-korupcijnri-riziki-pid-chas-vstupu-zayava-mon> (дата звернення: 30.07.2020).
3. Школи. Дистанційне навчання. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: <https://mon-covid19.info/schools> (дата звернення: 30.07.2020).
4. Визначено терміни проведення ЗНО-2019. *Український центр оцінювання якості освіти* : веб-сайт. Опубліковано 01.10.2018 року. URL: <https://testportal.gov.ua/vyznacheno-terminy-provedennya-zno-2019/> (дата звернення: 30.07.2020).
5. Любомира Мандзій: Епідеміологічна ситуація дозволяє провести ЗНО-2020 25 червня – 17 липня, пункти тестування готові провести його у безпечних умовах. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. Опубліковано 22.06.2020 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/lyubomira-mandzij-epidemiologichna-situaciya-dozvolyaye-provesti-zno-2020-25-cheravnua-17-lipnya-punkti-testuvannya-gotovi-provesti-jogo-u-bezpechnih-umovah> (дата звернення: 30.07.2020).
6. Науменко С. Особливості застосування зовнішнього незалежного оцінювання по закінченню закладів базової середньої освіти у зарубіжних країнах. *Природнича освіта і наука для сталого розвитку України: проблеми і перспективи* : збірник наукових матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (10-11 жовтня 2019 року, м. Глухів). Суми : Вінниченко М. Д., 2019. С. 77-82. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/717591/> (дата звернення: 30.07.2020).
7. Об особенностях проведения государственной итоговой аттестации по образовательным программам основного общего и среднего общего образования и вступительных испытаний при приеме на обучение по программам бакалавриата и программам специалитета в 2020 году : Постановление Правительства Российской Федерации от 10 июня 2020 г. № 842. *Правительство России* : сайт. URL:

- <http://static.government.ru/media/files/O4r5vnxQ3pNt14OU8fO2sNXIVSyU1G8m.pdf> (дата обращения: 30.07.2020).
8. Единое национальное тестирование начнется 21 июня. *Министерство образования и науки Республики Казахстан* : сайт. Опубликовано 18.06.2020 г. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/news/details/edinoe-nacionalnoe-testirovanie-nachnetsya-21-iyunya?lang=ru> (дата обращения: 30.07.2020).
 9. Изменения в законе об образовании в связи с чрезвычайным положением. *Министерство образования, науки, культуры и спорта Республики Армения* : сайт. URL: <http://escs.am/ru/news/6595> (дата обращения: 30.07.2020).
 10. Vispārējās vidējās izglītības noslēguma pārbaudījumi 2019./2020. mācību gadā. *National Centre for Education of the Republic of Latvia* : website. URL: https://visc.gov.lv/aktualitates/dokumenti/20200511_vispvid_nosl_parbaudijumi.pdf (Last accessed: 30.07.2020). (in Latvian).
 11. Izmaiņas valsts pārbaudes darbu norisē. Aktuālā informācija. *National Centre for Education of the Republic of Latvia* : website. 30.04.2020. K.Špūle. Precizēts 15.05.2020. URL: <https://visc.gov.lv/vispizglitiba/eksameni/info.shtml> (Last accessed: 30.07.2020). (in Latvian).
 12. Lege privind anularea examenelor naționale de absolvire a programelor de studii în învățământul general, sesiunea de examene 2020. Chișinău, 21 mai 2020. № 71. *Parlamentul Republicii Moldova* : site oficial. URL: <http://www.parliament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/5039/language/ro-RO/Default.aspx> (Last accessed: 30.07.2020). (in Moldavian).
 13. How grades will be awarded without exams. *AQA Realising potential* : website. URL: <https://www.aqa.org.uk/coronavirus/how-grades-will-be-awarded-without-exams> (Last accessed: 30.07.2020).
 14. Хроніки відповідей національних систем освіти країн світу на COVID-19. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2020: глобалізований простір інновацій* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 28 травня 2020 р. / НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України ; за заг. ред. О. І. Локшиної. Київ ; Біла Церква : Авторитет, 2020. С. 35-52. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/721237/> (дата звернення: 30.07.2020).
 15. Науменко С. О. Зарубіжний досвід використання комп'ютерного адаптивного тестування як суб'єкт-орієнтованого інструменту оцінювання освітніх результатів здобувачів освіти. *Impatto dell'innovazione sulla scienza: aspetti fondamentali e applicati* : raccolta di articoli scientifici «ΛΟΓΟΣ» con gli atti della Conferenza scientifica e pratica internazionale, 26 giugno 2020, Verona, Italia. Т. 2. Verona : Piattaforma scientifica Europea, 2020. Р. 40-44. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/721073/> (дата звернення: 30.07.2020).

16. Bekendtgørelse om aflysning af prøver og andre midlertidige foranstaltninger i grundskolen, de gymnasiale uddannelser, gymnasiale fag i eux-forløb samt i almen voksenuddannelse som led i den gradvise og kontrollerede åbning af skoler og institutioner ved forebyggelsen og afhjælpningen i forbindelse med COVID-19 (BEK № 501 af 23/04/2020). *Børne- og Undervisningsministeriet*: website. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2020/501> (Last accessed: 30.07.2020). (in Danish).
17. Джурило А. До питання про вплив пандемії COVID-19 на системи освіти. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2020: глобалізований простір інновацій*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 28 травня 2020 р. / НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України; за заг. ред. О. І. Локшиної. Київ; Біла Церква: Авторитет, 2020. С. 58-60. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/721237/> (дата звернення: 30.07.2020).
18. Оценка различных вариантов проведения Государственной итоговой аттестации (в том числе, Единого государственного экзамена) в 2020 году с учетом международного опыта. *Институт образования НИУ ВШЭ*. Опубликовано 20.04.2020. URL: https://ioe.hse.ru/sao_ege (дата обращения: 30.07.2020).